

In de serie 'Op de groei' komen uiteenlopende aspecten van de religieuze opvoeding - van voor de geboorte tot na de puberteit - aan de orde. De naam van de serie duidt zowel op de groei van het kind, als op de groei die de opvoeder zelf gaandeweg doormaakt. In deze bijdrage schrijft Marianne de Nooij over de kerstdienst voor de kinderen.

'Op de plaats van de armoede' Over de kerstdienst voor de kinderen

door Marianne de Nooij (geestelijke in de gemeente Amsterdam)

Twee en vijftig zondagen per jaar klinken over de hele wereld in de kerken van de Christengemeenschap de woorden van de zondagsdienst voor de kinderen. Elke week weer opnieuw diezelfde woorden, weliswaar steeds met een ander evangelie en een ander lied; maar de kinderdienst zelf is het hele jaar door datzelfde vertrouwde basisvoedsel voor de ziel van kinderen, van hun zevende tot hun veertiende levensjaar. Eenmaal per jaar gaan de kinderen echter naar een heel andere kinderdienst, op de eerste (of soms tweede) Kerstdag, die meestal niet op zondag valt.

De eerste kerstdienst voor de kinderen werd gehouden op 25 december 1920 in de Waldorfschule (vrijeschool) in Stuttgart door de godsdienstleraren, die bij de ontwikkeling hiervan geholpen werden door Rudolf Steiner. De ouders van de kinderen die daaraan deelnamen zochten naar religieuze opvoeding voor hun kinderen, maar konden dit niet vinden in de katholieke en protestantse traditie. De Christengemeenschap bestond toen nog niet.

Toen de Christengemeenschap in september 1922 eenmaal was gesticht, werd het al snel duidelijk dat de zondagsdienst en de kerstdienst voor de kinderen, zoals die aan de vrijeschool waren gegeven, eveneens bedoeld waren voor het werk met de kinderen in de Christengemeenschap. De taal die in deze beide kinderdiensten klinkt is geen 'kinder-taal'. In het regelmatig deelnemen aan de

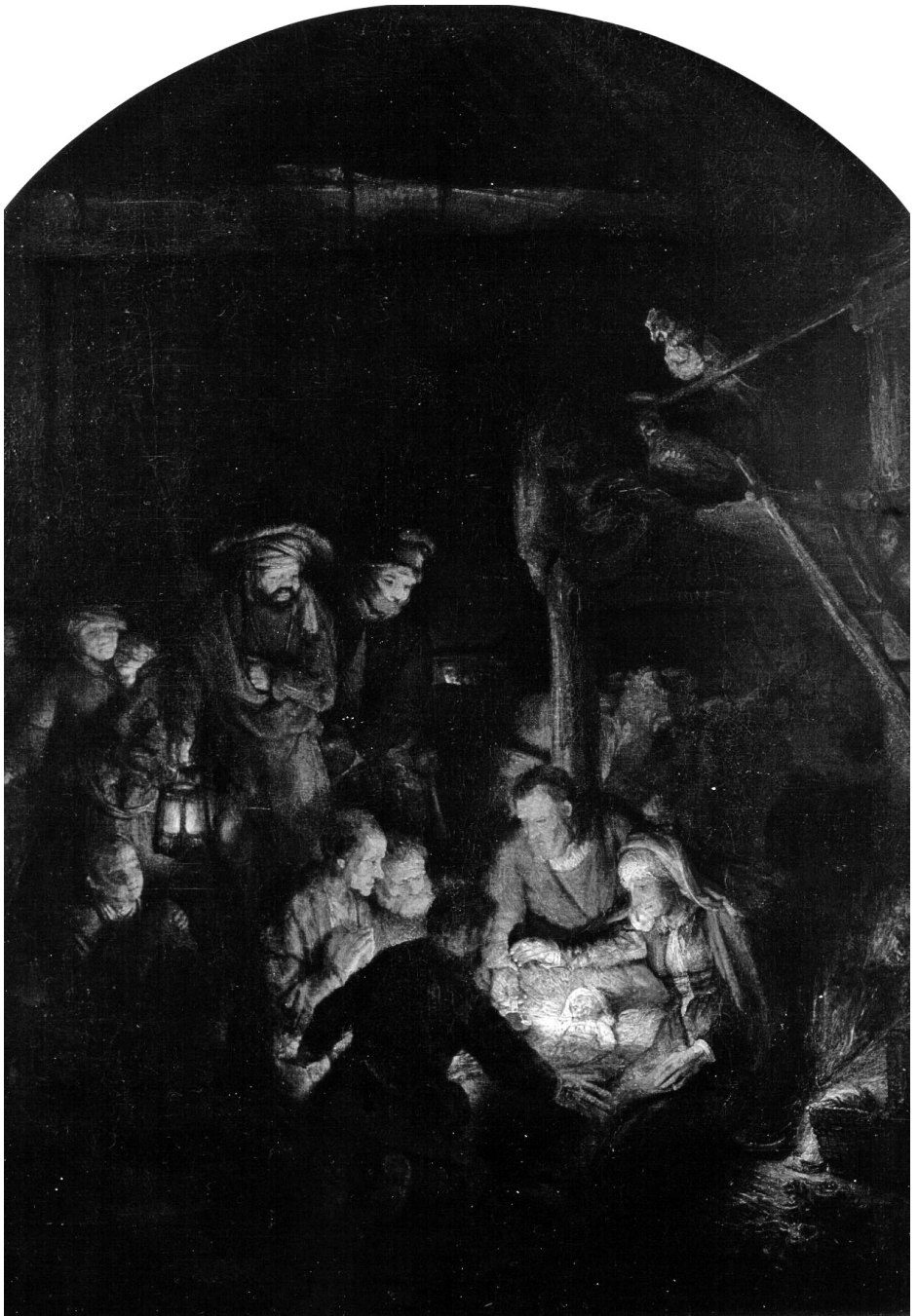
dienst worden de krachten van verwondering en devotie gevoed, zielekrachten die de basis vormen voor een vrij en eigen zelfstandig religieus leven in de volwassenheid.

Samen met de herders op weg

De kerstdienst voor de kinderen is niet een enigszins aangepaste zondagsdienst, waar op de plaats van het evangelie het kerstverhaal klinkt. Het is een volledig andere dienst. Niettemin zijn er wel een aantal overeenkomsten met de zondagsdienst. De woorden waarmee de kinderen in de kerkruimte worden binnengelaten zijn dezelfde. Komen ze bij de kerstdienst echter binnen in de kerkruimte, dan zien de kinderen aan het altaar in gouden letters de boodschap, die in de Kerstnacht door de engelen werd verkondigd aan de herders op het veld.

Ook gaat de priester, net als in de zondagsdienst, rond om ieder kind een hand te geven. Maar anders dan in de zondagsdienst geven de kinderen nu geen antwoord. Evenmin spreken ze zelf hun gebed en er wordt meestal ook geen lied gezongen. In een stil zwijgen nemen ze zo luisterend het kerstverhaal in zich op, net als de verwonderde herders in de kerstnacht.

In de zondagsdienst wendt de priester zich op zeker moment naar het altaar toe en wijst op de beeltenis boven het altaar. In de kerstdienst blijft de priester gedurende de hele dienst naar de kinderen toe gewend en keert zich niet om naar het altaar. Heeft het altaar in

'De aanbidding van de herders', Rembrandt van Rijn (1646), Alte Pinakothek München

de kerstdienst dan nog wel een taak, als grensgebied tussen deze en gene wereld? Het lijkt er op dat Degene op wie de priester in de zondagsdienst wijst, als hij zich naar het altaar toewendt, in de Kerstnacht midden onder ons is aangekomen en nu in het eigen hart beleefd kan worden. In de zondagsdienst ervaren we deze Godesgeest wanneer we, met de aanduidende hand van de priester mee, de blik omhoog richten. We kijken omhoog naar dat 'venster' van de altaarschildering, het venster naar de hemel toe. In de kerstdienst voor de kinderen mogen we deze Godesgeest als 'Geesteszon', die in de Kerstnacht naar de aarde toe kwam, midden onder ons ervaren, net als de herders.

De herders namen het licht van de Geesteszon in zich op, dat zij in die eerste wereldkerstnacht zagen stralen uit de ogen van het kindje toen ze in de stal knielden bij de voederbak, op 'de plaats van de armoede'. We gaan samen met de herders op weg in de kerstdienst voor kinderen. We beleven de vroomheid en de deemoed van de herders in die eerste wereldkerstnacht mee, vroomheid en deemoed die ons eigen hart openen.

In de zondagsdienst worden de kinderen in de slotwoorden aangesproken om dat wat ze gehoord, gevoeld en gedacht hebben, in hun hart te bewaren. In de slotwoorden van de kerstdienst klinkt de oproep om dat wat je in je hart bewaart, vanuit de Kersttijd het hele jaar binnen te dragen.

Zeven en twaalf

De zondagsdienst voor de kinderen is zevenledig opgebouwd. Zevenledigheid verschijnt in talloze sprookjes. Denk maar aan de zeven dwergen over de zeven bergen, de zeven raven of de zeven geitjes. Ook in de Openbaring van Johannes komt de zevenheid veel voor; iemand heeft ooit 7700 zevenheden in dit laatste bijbelboek geteld! Zevenheid duidt op tijdsprocessen: op ontwikkeling in de aardse werkelijkheid van ruimte en tijd, op de groei en ontwikkeling van de mens na zijn geboorte hier op aarde.

De kerstdienst voor de kinderen is niet zevenledig, maar twaalfledig opgebouwd. Ook de twaalfheid is in vele sprookjes te vinden: de twaalf vensters in 'Het zeehaasje', 'De twaalf broers' (waarin het zusje overigens zeven jaren stom moet zijn om hen te verlossen), of 'De twaalf jagers'. Ook in de Openbaring van Johannes verschijnt de twaalfheid in de laatste hoofdstukken: de zeven brieven, de zeven bazuinen en de zeven schalen van toorn zijn voorbij en de hemelse stad met haar twaalf twaalfheden daalt uit de hemel neer. Twaalfvoudigheid duidt op processen die met de sterren, met de hemel te maken hebben. Dan gaat het om ontwikkeling die aangezet wordt vanuit de hemel, van buiten de aardse werkelijkheid van ruimte en tijd.

In de kerstdienst voor de kinderen klinkt de kerstboodschap in twaalf strofen, twaalf gebeden. Zoals de zon door het jaar heen door de twaalf beelden van de dierenriem beweegt, zo hebben in deze kinderdienst de herders, die 'op de plaats van de armoede' knielen in de stal, twaalfvoudig deel aan de geboorte van de Geesteszon op aarde. Vanuit twaalf richtingen wordt de geboorte van het Kind beschenen.

De kinderen kunnen van hun zevende tot hun veertiende jaar in principe zeven keer deelnemen aan de kerstdienst voor de kinderen, telkens op een andere dag van de week, want Kerst valt immers op de vaste datum van 25 december. Van jaar tot jaar heeft de kerstdienst zo telkens de kwaliteit van een andere weekdag. Hiermee wordt de hemelse kwaliteit van de twaalfheid in deze dienst verbonden met de aardse zevenheid van de zeven weekdagen in onze aardse tijdrekening.

De moderne mens is de harte-innigheid van de herders en de sterrenwijsheid van de drie koningen voor een groot deel kwijt geraakt. De mens heeft immers de opdracht om op aarde de vrijheid te verwerven, vrij te worden van de leiding uit de geestelijke wereld. In die zin kun je dan ook zeggen, dat onze kinderen ter wereld komen en opgroeien 'op de plaats van de armoede' - waar de oude harte-innig-

heid en sterrenwijsheid verloren zijn gegaan. In het vieren van het Kerstfeest kunnen we, in vrijheid, de herdersinnigheid en koningswijsheid opnieuw verwerven. De kerstdienst voor de kinderen – waar overigens ook volwassenen hartelijk welkom zijn – heeft een stemming van rust, innigheid, warmte en omhulding. De herdersboodschap van het hart is gehuld in een twaalfvoudige koningsmantel

van sterrenwijsheid. En zo wordt de kerstboodschap als een levende kiem gezaaid in het hart, een kiem die vanuit de Kersttijd mag groeien en vrucht dragen in het leven van het gehele jaar.

Zie ook: 'Dooop, zondagsdienst voor de kinderen, jeugdwijding', Wilma Bos, Uitg. Christoffoor (2012), www.christoffoor.nl.

Het huis van de armen

Het huis van de armen is een altaarschrijn, waar het eeuwige als voedsel in verschijnt, en als de avond komt in wijde bogen weer tot zichzelf langzaam ingetogen, zal het van binnen vol van nagalm zijn.

Het huis van de armen is een altaarschrijn.

Het huis van de armen is een kinderhand. Zij neemt niet wat de volwassenen verlangen: alleen een kever met versierde tangen, de rolsteen door de beek hier aanbeland, schelpen die ruisen, en verstuivend zand; zij lijkt een weegschaal wel die, opgehangen,

nog geeft het lichtste dat zij heeft ontvangen lang wisselend weer met haar schuine stand.

Het huis van de armen is een kinderhand.

En als de aarde is het arme huis: de splinter van het komende kristal, nu licht dan donker in de vrije val; arm als de warme armoe van een stal, - toch zijn er avonden: dan is zij alles, en alle sterren gaan van haar uit.

*Rainer Maria Rilke
'Das Buch von der Armut und vom Tode' (1903)*